

HISTORIE VZNIKU ORTOPEDICKÝCH LŮŽKOVÝCH PRACOVÍŠŤ

V době založení ČSOT v r. 1925 existovalo v tehdejší Československu pouze jediné ortopedické lůžkové pracoviště, a to Ortopedická klinika v Bratislavě. České země se prvního samostatného ortopedického lůžkového pracoviště dočkaly až v r. 1927, kdy byla v Praze založena I. ortopedická klinika. V r. 2025, tedy o 100 let později, se nám podařilo v této publikaci nashromáždit údaje o 74 lůžkových ortopedických pracovištích v České republice. Data jejich vzniku dobře vypovídají o tom, jak se formovala současná ortopedická lůžková síť (**tab. 1**).

Díváme-li se na historii lůžkových pracovišť, lze ji rozdělit na několik historických etap. První představovalo předválečné období, kdy během 12 let (1927–1939) vzniklo pouze 6 ortopedických pracovišť, 2 kliniky a 4 oddělení, z toho 3 v Čechách a 3 na Moravě. Kromě zmíněné I. ortopedické kliniky to byl v r. 1929 překvapivě jako druhý Zlín, specifický svou vazbou na Baťovy obuvnické závody. Brněnská klinika prof. Frejky založená v r. 1933 započala „ortopedickou kolonizaci Moravy“ v r. 1939 vysláním A. Pavlíka do Olomouce. Mostecké ortopedické oddělení (1936) bylo svým personálním obsazením převážně německé. Lůžková ortopedie v Hradci Králové vznikla na samém začátku války (1939) díky příchodu doc. Vavrdu, který musel v důsledku tehdejších politických změn opustit bratislavskou ortopedickou kliniku. Během války už další ortopedické pracoviště založeno nebylo. Pouhých 6 ortopedických pracovišť se nemohlo srovnávat s tehdejší sítí pracovišť chirurgických, ani nemohlo zajistit dostatečnou ortopedickou péči pro tehdejší populaci.

Zlom nastal v prvních poválečných letech, kdy v období 1945–1950 vzniklo dalších 15 ortopedických pracovišť. Jako první to byla v květnu 1945 II. ortopedická klinika v Praze. Tři z těchto 15 pracovišť (Plzeň, Praha-Bulovka, Brno-dětská ortopedie) se později transformovala na kliniky. Do konce 50. let byly založeny další lůžkové ortopedie, většinou ve větších městech či průmyslových centrech. Zásadní roli v tom sehrála čtyři, již před válkou vzniklá pracoviště (I. ortopedie-Praha, Brno, Olomouc a Hradec Králové), neboť z nich odcházeli lékaři na nově zakládané primariáty. S jistou nadsázkou lze říci, že všechna moravská pracoviště byla obsazena buď přímo z Frejkovy kliniky (Novotný – Ostrava, Dufek – Uherské Hradiště, Janeček – Jihlava, Florián – Třebíč, Janěk – Brno) a další oddělení pak sekundárně z těchto prvních primariátů. V české kotlině byla situace poněkud složitější. Většina primariátů byla obsazena z I. ortopedické kliniky v Praze, především zásluhou prof. Zahradníčka (Seidl – Kladno, Eiselt – Ústí n. L., Procházka – České Budějovice, Horák – Písek). Pouze plzeňský doc. Polívka byl přímým žákem Tobiáškovým. Výjimku

představovaly východní Čechy, kde na primariáty odcházeli lékaři z Vavrdovy kliniky v Hradci Králové (Beneš – Pardubice, Uher – Trutnov). Někteří z nich dorazili až do Kolína (Mádlo) nebo do Teplic (Lukeš). Lze tedy říci Morava a východní Čechy mají své kořeny na Chlumského klinice v Bratislavě, většina území Čech pak na I. ortopedické klinice v Praze.

Do konce 50. let tak vznikla základní síť ortopedických pracovišť poskytujících ortopedickou péči včetně prevence vývojové dysplazie kyčelní (VDK). Řada pracovišť (Kladno, Ostrava) se v té době již podílela významným způsobem na ošetřování traumat pohybového aparátu.

Ihned po válce bylo obnoveno za Protektorátu pozastavené vydávání *Sborníku pro chirurgii pohybového ústrojí* přejmenovaného na začátku 50. let na *Acta Chirurgiae Orthopaedicae et Traumatologie Českoslovaca*. Na konci 50. let k nim přibyl zásluhou doc. Pavlanského *Referátový výběr z ortopedie a traumatologie* nahrazující tehdejší nedostatek zahraniční literatury.

Od r. 1927 do r. 1960 (33 let) narostl počet lůžkových ortopedických pracovišť na 38, tedy na polovinu ze 74 uvedených v tomto sborníku. V 60. letech se tempo růstu výrazně zpomalilo a zbývajících 36 pracovišť vznikalo a v některých případech i zanikalo (Aš, Ostrov, Brno) dalších 64 let.

Na začátku 60. let se začalo měnit i spektrum ortopedické činnosti. Pomalu mizela tuberkulóza pohybového aparátu, poliomyelitida, ale přibývalo úrazů. Ve světě se v té době začínala prosazovat stabilní osteosyntéza a totální náhrady kyčelního kloubu.

Zásadní pro rozvoj a činnost lůžkových ortopedických zařízení byla 70. léta přesto, že v té době vzniklo pouze 6 nových lůžkových pracovišť. V r. 1970 byla zásluhou prof. Pavlanského ustavena Ortopedická klinika ILF (Institut pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů – dnešní IPVZ) v Praze na Bulovce, která se v r. 1978 přestěhovala do nové moderní budovy (doc. Slavík). V r. 1973 vznikla samostatná katedra ortopedie při ILF (prof. Pavlanský) a v r. 1977 se ortopedie osamostatnila jako atestační obor (prof. Pavlanský, MUDr. Čech). Tím přestala být nástavbovou atestací na I. atestaci z chirurgie. V r. 1978 vznikla II. ortopedická klinika LF v Brně, což mělo zásadní vliv na rozvoj spondylochirurgie (prof. Vlach) v tehdejší Československu. V 70. letech se podařilo vytvořit výrobní základnu ortopedických implantátů v Poldi Kladno (Čech, Beznoska) a byly publikovány zásadní učebnice ortopedické literatury (**tab. 2**). Díky tomu bylo možné ošetřovat zlomeniny podle zásad stabilní osteosyntézy (AO) a započít s aloplastikou kyčelního kloubu. Nástup doc. Slavíka do čela bulovecké kliniky v r. 1978, její rozvoj v nových prostorách, včetně vzniku specializovaných

PRACOVÍŠTĚ	ROK VZNIKU
I. ortopedie Praha	1927
Zlín	1929
I. ortopedie Brno	1933
Most	1936
Olomouc	1939
Hradec Králové	1939
II. ortopedie Praha	1945
Brno-dětská klinika *2001	1945
Plzeň	1945
Teplice	1945
Ústí n. Labem	1945
Ostrava MN	1946
České Budějovice	1946
Praha-Bulovka	1946
Uherské Hradiště	1947
Krnov	1948
Kladno	1949
Jihlava	1950
Opava	1950
Pardubice	1950
Šumperk	1950
Praha-ÚVN	1951
Třebíč	1951
Liberec	1952
Trutnov	1952
Písek	1953
Frydek-Místek	1954
Kolín	1954
Mladá Boleslav	1954
Tábor	1954
Kyjov	1954
Náchod	1954
Prostějov	1956
Litomyšl	1956
Boskovice	1958
Havlíčkův Brod	1958
Příbram	1958
Karviná-Orlová	1960

PRACOVÍŠTĚ	ROK VZNIKU
Třinec	1963
Jindřichův Hradec	1964
Ostrov *2001	1965
Vsetín	1965
Aš *2000	1969
Chomutov	1970
Pelhřimov	1970
Klatovy	1971
Semily	1973
Znojmo	1974
II. ortopedie Brno	1977
Přerov	1978
Kadaň	1979
Česká Lípa	1981
Nový Jičín	1982
Ostrava FN (Poruba)	1984
Praha FNKV	1984
Sokolov	1987
Benešov	1991
Rychnov n. Kněžnou	1991
Litoměřice	1994
Jablonec n. Nisou	1995
Břeclav	1996
Kroměříž	1997
Nové Město n. Moravě	1997
Praha-Vysočany	1999
Praha-František	2000
Karlovy Vary	2002
Brno ÚN	2005
Hořovice	2006
Slaný	2008
Turnov	2009
Mělník	2010
Prachatice	2013
Vrchlabí	2020
Brno VN	2024

Tabulka 1. Chronologický přehled vzniku ortopedických pracovišť v Čechách a na Moravě. Barevně vyznačeny jednotlivé historické etapy (viz text). Kurzívou jsou zvýrazněny kliniky. Kliniky, které vznikly transformací z původních oddělení, mají jako rok založení uveden vznik pracoviště.

* – rok zániku pracoviště

oddělení (septika, dětská ortopedie, onko-ortopedie, aloplastika, traumatologie), to vše neobyčejně zkvalitnilo doškolování lékařů a pozvedlo úroveň atestací z ortopedie. Prof. Vlach zavedl moderní léčbu skolióz, především operační, a tím byly položeny základy pro následný rozvoj spondylochirurgie u nás. Doc. Matějovský v Praze a doc. Bozděch v Brně rozvíjeli moderní kostní onkologii. Navíc se v té době začal vysílat legendární seriál „Nemocnice na kraji města“, který neuvěřitelným způsobem způsobil ortopedii mezi laickou veřejností. Lze konstatovat, že na konci 70. let dosáhla česká ortopedie cílů, které si před více než 50 lety vytkli zakladatelé ČSOT. Ortopedie se stala samostatným oborem, oborem operačním, podílejícím se na traumatologii pohybového aparátu. Ortopedické oddělení bylo tehdy ve většině okresních nemocnic a všechny lékařské fakulty až na jednu (LFH UK v Praze) měly své ortopedické kliniky.

Trend „zlatých sedmdesátých“ pokračoval i v další dekádě. Svoji ortopedickou kliniku získala i LFH UK v Praze-Vinohradech (1984). Ve „Sboru hlavního odborníka pro ortopedii“ pracovala pod Slavíkovým vedením řada významných primářů tehdejší doby (Vich, Smetana, Kundrát, Smetana, Jařabáč, Krbec, Pink a další), což výrazně pomohlo rozvíjet ortopedickou činnost v nelehkých okresních podmínkách. Díky úsilí prof. Rybky započala domácí výroba totální náhrady kolenního kloubu v Motorletu Praha. Tehdejší asistenti Vavřík a Landor ve stejné firmě participovali na vytvoření necementované kyčelní endoprotézy. Později se k nim přidal doc. Sosna. Intenzivně se rozrůstala domácí literatura.

Na konci 80. let tak česká ortopedie stála pevně na čtyřech pilířích. Prvním byla síť ortopedických pracovišť rozdělená na klinická, krajská a okresní. S tím souvisel i systém krajských odborníků vedených odborníkem hlavním (prof. Slavík). Druhým pilířem bylo vzdělávání, tj. systém dvou ortopedických atestací, I. atestace po 3 letech a II. atestace po dalších 5 letech přípravy. Dále to byly tematické kurzy ILFu, významný byl zejména periodický kurz pro primáře. Třetím pilířem byla domácí výroba implantátů a nástrojů pro stabilní osteosyntézu a pro aloplastiku, především kyčelního kloubu. Čtvrtý pilíř představovala česká ortopedická literatura obohacená v 80. letech o další publikace. Změnil se charakter Referátového výběru, který svou koncepcí napodoboval Clinical Orthopaedics, z něhož přejímal řadu článků a zásadním způsobem nahrazoval chybějící aktualizovanou učebnici ortopedie. Díky všem těmto aktivitám a navzdory podmínkám, které si současná generace dokáže jen těžko představit, byla česká ortopedie nejen na klinikách, ale i na krajských a okresních pracovištích velmi dobře teoreticky i prakticky připravena na nové možnosti, které přinesly polistopadové politické změny.

Další impuls přišel po revoluci. V důsledku politických změn, decentralizace, změny správního uspořádání a narůstající potřeby ortopedie vzniklo v letech 1991–2000 dalších 9 pracovišť. Stejný počet, tj. 9 vznikl během dalších 24 let, z toho 3 kliniky vzniklé transformací z původních oddělení (Praha-ÚVN,

Ústí n. L., Ostrava-Poruba). V současné době tak v ČR existuje 12 klinik a každá lékařská fakulta má minimálně jednu. Bohužel lůžková pracoviště nejen vznikala, ale během porevolučních let také zanikala. Z oddělení to byla Aš a Ostrov n. Ohří, z klinik samostatná Klinika dětské ortopedie LF MU začleněná do Kliniky dětské chirurgie, ortopedie a traumatologie.

Hodnotit nedávný a současný vývoj české ortopedie je vzhledem k minimální časovému odstupu obtížné až nemožné. Přesto může následující přehled jednotlivých pracovišť pozornému čtenáři mnohé napovědět.

-
- Hněvkovský O.** *Obvazy*. Praha, Spolek českých mediků 1948
Zahradníček J. *Vrozené vymknutí kyčlí*. Praha, SZN 1954
Bedrna J. *Úrazy kostí a kloubů*. Praha, SZN 1955
Slavík J. *Coxa plana: avaskulární nekrosa dětské decentrované kyčle*. Praha, SZN 1956
Hněvkovský O. *Obvazy*. 2. vyd. Praha, SZN 1959
Tošovský V, Stryhal F, Toman J, Syrovátka A. *Dětské zlomeniny*. Praha, SZN 1961
Frejka B. *Základy ortopedické chirurgie*. Praha, SZN 1964
Wondrák E. *Zlomeniny patní kosti*. Praha, SZN 1964
Tošovský V, Stryhal F, Toman J, Syrovátka A. *Dětské zlomeniny*. 2. vydání. Praha, Avicenum 1967
Hoppe V, Polívka D. *Tuberkulóza pohybového ústrojí*. Praha, SZN 1968
Frejka B. *Základy ortopedické chirurgie*. 2. vydání. Praha, Avicenum 1970
Tošovský V, Stryhal F. *Osteomyelitis*. Praha, Avicenum 1970
Čech O, Stryhal F. *Moderní osteosyntéza v traumatologii a ortopedii*. Praha, Avicenum 1972
Typovský K a kol. *Traumatologie pohybového ústrojí*. Praha, Avicenum 1972
Lomiček M. *Idiopatická skolióza*. Praha, Avicenum 1973
Kubát R. *Ortopedie praktického lékaře*. Praha, Avicenum 1974
Čech O. *Paklouby dlouhých kostí*. Praha, Avicenum 1976
Kubát R. *Vrozené vykloubení kyčlí*. Praha, Avicenum 1978
Čech O, Pavlanský R. *Aloplastika kyčelního kloubu*. Praha, Avicenum 1979
Náhoda J. *Nestejná délka končetin a možnosti jejich léčení*. Praha, Avicenum 1981
Čech O a kol. *Stabilní osteosyntéza v ortopedii a traumatologii*. Praha, Avicenum 1982
Kubát R. *Ortopedie dětského věku*. Praha, Avicenum 1982
Tošovský V, Stryhal F, Toman J, Syrovátka A. *Dětské zlomeniny*. 3. vydání. Praha, Avicenum 1982
Čech O, Pavlanský R. *Aloplastika kyčelního kloubu*. 2. vydání. Praha, Avicenum 1983
Janovec M. *Prodlužování dolních končetin*. Praha, Avicenum 1984
Rybka V. *Korekce deformit kolenního kloubu osteotomiemi a aloplastikou*. Praha, Avicenum 1984
Čech O, Sosna A, Bartoniček J. *Poranění vazivového aparátu kolenního kloubu*. Praha, Avicenum 1986
Vlach O. *Léčení deformit páteře*. Praha, Avicenum 1986
Sosna A, Čech O. *Operační přístupy ke skeletu pohybového ústrojí*. Praha, Avicenum 1987
Beznoska S, Čech O, Löbl K. *Umělé náhrady lidských kloubů*. Praha, SNTL 1987
Matějovský Z, Povýšil C, Kolář J. *Kostní nádory*. Praha, Avicenum 1988
Dungl P. *Ortopedie a traumatologie nohy*. Praha, Avicenum 1989
Popelka S, Rybka V. *Revmatochirurgie*. Praha, Avicenum 1989
Spíšák L, Stryhal F, Tošovský V. *Poranění růstové chrupavky u dětí*. Praha, Avicenum 1989
-